กัณฑ์ที่ 08

พระปรมัตถ์ อกุศลจิต

แสดง ณ วันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๖

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ตตฺถ วุตฺตาภิธมฺมตฺถา จตุธา ปรมตฺถโต
จิตฺตํ เจตสิกํ รูปํ นิพฺพานมิติ สพฺพถาติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วยปรมัตถเทศนา ซึ่งมีมาในพระปรมัตถปิฎก ยกอุเทศในเบื้องต้นขึ้นแสดงก่อน เพื่อจะได้เป็นอุทาหรณ์แนะนำแก่ท่านทั้งหลายสืบไปเป็นลำดับ ๆ ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา

เริ่มต้นแห่งปรมัตถปิฎกนี้ว่า ***ตตฺถ วุตฺตาภิธมฺมตฺถา*** ในพระอภิธรรมปิฎกนั้นกล่าวโดยความประสงค์แล้ว ถ้าจะกล่าวโดยอรรถอันลึกซึ้งโดยปรมัตถ์ก็จัดเป็น๔ประการ จิต๑ เจตสิก๑ รูป๑ นิพพาน๑ ๔ประการเท่านี้ พระพุทธศาสนามีปิฎก ๓ คือ วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก ปรมัตถปิฎก ที่ท่านทั้งหลายได้เคยสดับตรับฟังแล้วโดยมาก ในพระวินัยบ้าง พระสูตรบ้าง ในพระปรมัตถ์ไม่ค่อยจะได้ฟังนัก วันนี้จะแสดงในพระปรมัตถปิฎก เพราะเวลานี้วัดปากน้ำกำลังเล่าเรียนพระปรมัตถปิฎกอยู่ ควรจะฟังพระปรมัตถปิฎกนี้ให้ชำนิชำนาญให้เข้าเนื้อเข้าใจ จะได้จำไว้เป็นข้อวัตรปฏิบัติ เป็นธรรมอันพระพุทธเจ้าทรงตรัส

ในเริ่มแรกเริ่มเบื้องต้นทรงตรัสในดาวดึงส์เทวโลก ได้ทรงตรัสพระปรมัตถปิฎกนี้ สนองคุณพระพุทธมารดา และแก่หมู่เทพเจ้าทั้งหลาย ที่พากันมาสดับตรับฟัง ทรงตรัสอยู่ถ้วนไตรมาส ๓ เดือน เมื่อเวลารุ่งเช้า สมเด็จพระพุทธเจ้าทรงแสดงพุทธนิมิตให้ตรัสพระอภิธรรมปิฎก พระบรมครูทรงไปแสวงหาอาหารบิณฑบาตในอุตรกุรุทวีป ไปฉันในป่าหิมพานต์ พระสารีบุตรเถรเจ้าไปปฏิบัติสมเด็จพระพุทธเจ้าทุก ๆ วัน แล้วพระองค์ทรงแสดงพระอภิธรรมปิฎกนั้นแก่พระสารีบุตร พระสารีบุตรก็นำเอาพระอภิธรรมปิฎกนั้นมาแก่มนุษย์ มนุษย์ทั้งหลายจึงได้สดับฟัง

เมื่อพระองค์ทรงตรัสเทศนาจบพระปรมัตถปิฎกแล้ว เสด็จลงจากดาวดึงส์เทวโลกที่เมืองสังกัสนคร ในคราวนั้นพระองค์ทรงเปิดโลกให้สัตว์นรก เทวดา มนุษย์ เห็นกันและกันพร้อมกัน เห็นปรากฏเป็นมหัศจรรย์ ***ในครั้งนั้นพระพุทธาภินิหารเป็นมหัศจรรย์ สรรพสัตว์เหล่านั้นตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า อยากเป็นพระพุทธเจ้า จนกระทั่งมดดำมดแดงอยากเป็นพระพุทธเจ้ากันทั้งนั้น อันนี้เป็นความมหัศจรรย์ของพระพุทธเจ้า*** เพราะเหตุนั้นที่ท่านทั้งหลายจะพึงได้สดับในเนื้อความของปรมัตถปิฎก ณ เวลาวันนี้ นับว่าเป็นกุศลอันยิ่งใหญ่ดังจะแสดงต่อไป

ตามวาระพระบาลีที่ได้ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นว่า

ตตฺถ วุตฺตาภิธมฺ มตฺถา จตุธา ปรมตฺถโต
จิตฺตํ เจตสิกํ รูปํ นิพฺพานมิติ สพฺพถาติ ฯ

แปลว่า เนื้อความในพระปรมัตถปิฎกนั้น ถ้าจะกล่าวโดยเนื้ออันยิ่งใหญ่แล้ว กล่าวโดยปรมัตถ์ จัดเป็น ๔ คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน ๔ประการนี้เท่านั้นเรียกว่าพระปรมัตถปิฎก เป็นเนื้อความของพระปรมัตถปิฎกทีเดียว จำไว้ให้มั่น จิตถ้าจำแนกแยกออกไปมีถึง ๘๙ดวง หรือ ๑๒๑ดวง เจตสิกถ้าจำแนกแยกออกไปมีถึง ๕๒ดวงนี่ส่วนเจตสิก รูปถ้าจำแนกแยกออกไปมีถึง ๒๘รูป มหาภูตรูป๔ อุปาทยรูป๒๕ รวมเป็น ๒๘ นิพพานแยกออกไปเป็น ๓ คือ กิเลสนิพพาน ขันธนิพพาน ธาตุนิพพาน นิพพานแยกเป็น ๓ ดังนี้

วันนี้แสดงในเรื่องจิตเป็นลำดับ จิต ๘๙ดวง หรือจิต ๑๒๑ดวง ท่านจัดไว้ดังนี้ ***อกุศลจิต ๑๒ดวง*** อเหตุกจิต๑๘ดวง กามาวจรจิต๒๔ดวง รูปาวจรจิต๑๕ดวง อรูปาวจรจิต๑๒ดวง และโลกุตรจิต๘ดวง นี้เป็นจิต ๘๙ดวง จำไว้เสียให้มั่น คือ อกุศลจิต๑๒ดวง อเหตุกจิต๑๘ดวง ๑๘ กับ ๑๒ รวมกันเป็น ๓๐ กามาวจร๒๔ รวมกันเข้าเป็น ๕๔ดวง รูปาวจรจิต ๑๕ รวมกันเข้าเป็น ๖๙ ดวง อรูปาวจรจิต ๑๒ รวมกันเข้าเป็น ๘๑ดวง โลกุตรจิต ๘ดวง รวมเข้าเป็น ๘๙ดวง ดังนี้

นี่โดยย่อ ถ้าโดยพิสดาร ต้องแยกโลกุตรจิตออก ยกฌานขึ้นรับรองจิตทั้ง ๘ ดวงนี้ คงเหลือจิต ๘๑ ดวง จิต ๘๙ ดวงยกเอา โลกุตรจิต ๘ ดวงออกเสีย ยกฌานทั้ง ๕ ขึ้นเป็นที่ตั้ง จิตเดินในฌานทั้ง ๕ นั้น ฌานละ๘ ดวง คูณกับ ๕ เป็น ๔๐ ดวง จิต ๘๑ ดวงเป็นโลกีย์จิต ยกเอาโลกุตรจิต ๔๐ ดวงมา บวกกันเข้า ก็รวมเป็นจิต ๑๒๑ดวง ก็จิต ๘๑ ดวงนั่นเอง แต่ว่ายกเอาโลกุตรจิต ๘ ดวงออกเสีย ถ้าว่าเอาโลกุตรจิตมาเพียง ๘ ดวง ก็เป็นจิต ๘๙ ดวง ถ้าหากว่าโลกุตรจิต ๘ ดวงนั้นแยกพิสดารออกไปตามฌานทั้ง ๕ ก็เป็น๑๒๑ดวง นี่รู้จักแล้วว่าจิตมีเพียงเท่านี้ จะชี้แจงแสดงจิตเป็นลำดับไป ให้จำไว้เป็นหลักเป็นประธาน

ต่อไปนี้จะแสดงคัมภีร์ปรมัตถ์ที่เป็นหลักเป็นประธานให้เข้าเนื้อเข้าใจทีเดียว เพราะเป็นเนื้อธรรมจริง ๆ ที่เราได้ยินได้ฟังได้เข้าเนื้อเข้าใจแล้วนั้นยังไม่ถึงเนื้อธรรม ***เมื่อถึงจิต เจตสิก รูป นิพพานเป็นเนื้อหนังของธรรมจริงละ จงตั้งอกตั้งใจยากไม่ใช่เป็นของง่ายเป็นของละเอียดด้วย ไม่ใช่เป็นของ***

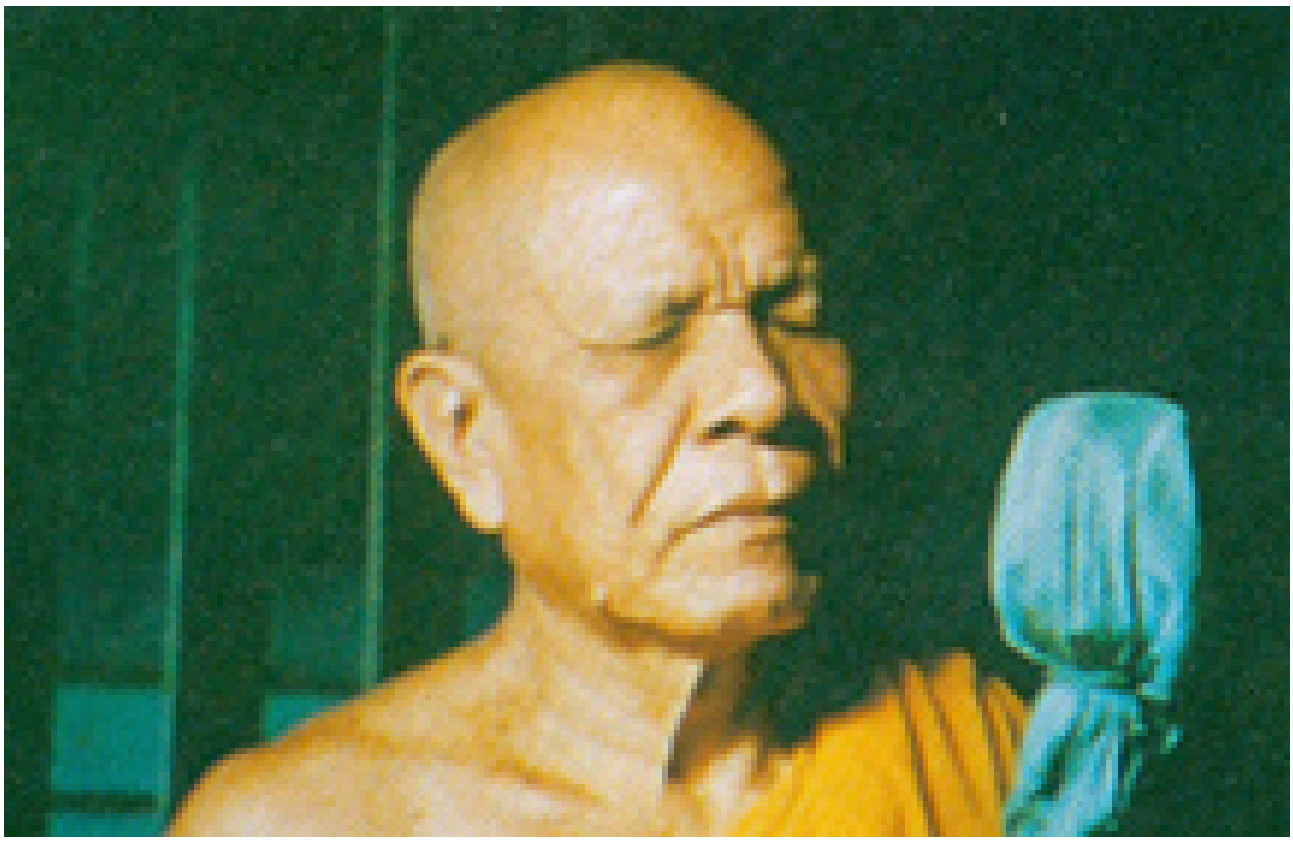

ภาพจาก : hubbesite.org

....***เมื่อถึงจิต เจตสิก รูป นิพพานเป็นเนื้อหนังของธรรมจริงละ จงตั้งอกตั้งใจยากไม่ใช่เป็นของง่ายเป็นของละเอียดด้วย ไม่ใช่เป็นของพอดีพอร้าย ไม่ใช่อยู่กับคนที่มีกิเลสหนาปัญญาหยาบ ต้องมีกิเลสบางปัญญาละเอียดทีเดียวจึงจะฟังเข้าเนื้อเข้าใจได้*** ถ้าจะเทียบละก็ ต้องเข็มเล็ก ๆ ด้ายเส้นเล็ก ๆ เย็บตะเข็บผ้าจึงจะละเอียดได้ ถ้าเข็มโตไปด้ายเส้นโตจะเย็บตะเข็บผ้าให้เล็กลงไปไม่ได้ ฉันใดก็ดี ปรมัตถปิฎกเป็นของละเอียด ต้องปัญญาละเอียดไปตามกันจึงจะฟังเข้าเนื้อเข้าใจ เหตุนั้นจงตั้งใจฟังให้ดี....

....นี้จิต ๑๒ ดวงนี้แหละมันควบคุมเราอยู่ ให้เราไปเกิดในอบายภูมิทั้ง ๔ เราตกต่ำเลวทรามลงไปด้วยประการใด ๆ ***ก็เพราะจิต ๑๒ ดวงนี่เอง ต้องควบคุมไว้ให้ดี ต้องเล่าเรียนเสียให้ชัดทีเดียว ถ้าว่าเล่าเรียนเสียให้ชัดแล้ว รู้หน้ารู้ตารู้ขอบรู้เขตของมันแล้ว มันจะข่มเหงเราไม่ได้ ถ้าเราไม่รู้เท่าทันมันเสียแล้ว มันก็จะข่มเหงเราตามชอบใจ*** ในตัวของเรานี้ไม่ใช่ที่อื่น นี่แหละมันเนื้อหนังปรมัตถ์ทีเดียว....

พอดีพอร้าย ไม่ใช่อยู่กับคนที่มีกิเลสหนาปัญญาหยาบ ต้องมีกิเลสบางปัญญาละเอียดทีเดียวจึงจะฟังเข้าเนื้อเข้าใจได้ ถ้าจะเทียบละก็ ต้องเข็มเล็ก ๆ ด้ายเส้นเล็ก ๆ เย็บตะเข็บผ้าจึงจะละเอียดได้ ถ้าเข็มโตไปด้ายเส้นโตจะเย็บตะเข็บผ้าให้เล็กลงไปไม่ได้ ฉันใดก็ดี ปรมัตถปิฎกเป็นของละเอียด ต้องปัญญาละเอียดไปตามกันจึงจะฟังเข้าเนื้อเข้าใจ เหตุนั้นจงตั้งใจฟังให้ดี

ในอกุศลจิต ๑๒ ดวงนี้นั้นแบ่งออกเป็น ๓ จำพวก โลภมูล ความโลภมี ๘ ดวง โทสมูล ความโกรธมี ๒ ดวง โมหมูล ความหลงมี ๒ ดวง ๘ กับ ๔ รวมเป็น๑๒ ดวง นี้อกุศลจิต อกุศลจิตนี้แหละทั้งสากลโลก ภิกษุก็ดี สามเณรก็ดี อุบาสกก็ดี อุบาสิกาก็ดี ที่จะทำความชั่วความร้ายไม่ดีไม่งามก็เพราะอกุศลจิต ๑๒ ดวงนี้แหละ ไม่ใช่ทำด้วยอย่างอื่นเลย ทำด้วยอกุศลจิต ๑๒ ดวงนี้ทั้งนั้น ทำชั่วน่ะ เราต้องรู้ตัวเสียให้เข้าเนื้อเข้าใจทีเดียว คำว่าที่เรียกว่าจิตน่ะมันเป็นดวง ที่จะจัดนี้มีถึง ๑๒ ดวง ดังนี้คือ

จิตโลภ จัดเป็น ๘ ดวง

จิตที่เกิดพร้อมด้วยความยินดีมาก	ที่ประกอบด้วยความยินดีมาก ประกอบด้วยความเห็นผิดและเกิดขึ้นตามลำพัง นี่ดวง๑
จิตประกอบด้วยความยินดีมาก	ประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นโดยถูกกระตุ้น หรือชักจูง นี้ดวง๑
จิตที่ประกอบด้วยความยินดีมาก	ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นโดยลำพัง นี้ดวง๑ นี้ดวงที่๓

จิตประกอบด้วยความยินดีมาก ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด
และเกิดขึ้นโดยถูกกระตุ้น หรือชักจูง นี้ดวง๑ เป็นดวงที่๕

จิตที่เกิดประกอบด้วยความยินดีพอประมาณ ประกอบด้วยความเห็นผิด
เกิดขึ้นโดยลำพัง นี้ดวง๑ เป็นดวงที่๕

จิตที่ประกอบด้วยความยินดีพอประมาณ ประกอบด้วยความเห็นผิด
เกิดขึ้นโดยถูกกระตุ้นหรือชักจูง นี้ดวง๑เป็นดวงที่ ๖

จิตที่ประกอบด้วยความยินดีพอประมาณ ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด
เกิดขึ้นโดยลำพัง นี้ดวง๑ เป็นดวงที่ ๗

จิตที่ประกอบด้วยความยินดีพอประมาณ ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด
เกิดขึ้นโดยถูกกระตุ้นหรือชักจูง นี้ดวง๑ เป็นดวงที่ ๘

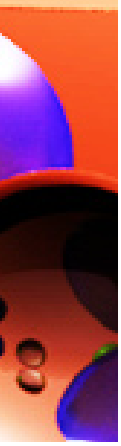

นี้ชั้นหนึ่ง ๘ ดวงนี้เป็นส่วนโลภะความอยาก

จิตโกรธ จัดเป็น ๒ ดวง

จิตโกรธเกิดขึ้น ตามลำพัง ดวง๑

จิตโกรธเกิดขึ้น โดยถูกกระตุ้น หรือชักจูง นี้ดวง๑

จิตหลง ก็มี ๒ ดวง

จิตหลงเกิดขึ้น โดยความสงสัย ดวง๑

จิตหลงเกิดขึ้น โดยความฟุ้งซ่าน ดวง๑

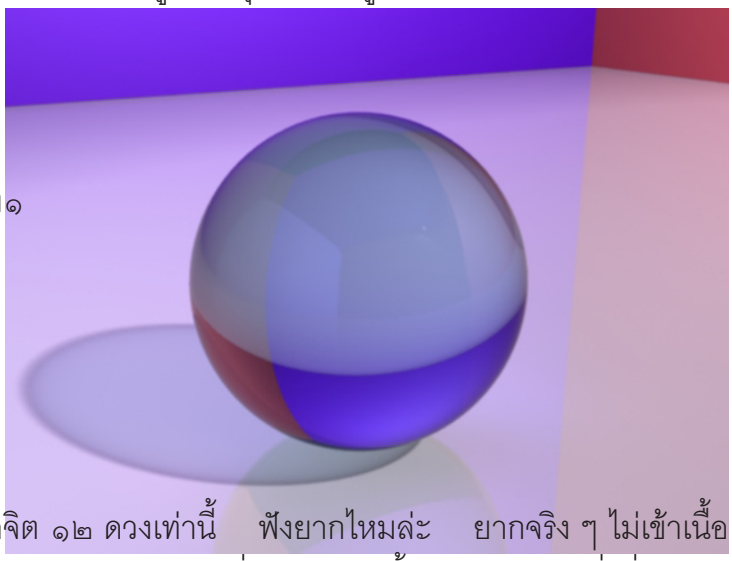

รวมเป็น ๑๒ ดวงด้วยกัน นี้เป็นอกุศลจิต ๑๒ ดวงเท่านี้ ฟังยากไหมล่ะ ยากจริง ๆ ไม่เข้าเนื้อเข้าใจทีเดียว ฟังเหมือนบุรุษคนหนึ่งนั่งกินข้าวอยู่ทีละคำ ๆ มันก็อิ่มเป็นลำดับขึ้นไป บุรุษคนหนึ่งนั่งกินลมอยู่เป็นคำ ๆ เข้าไป พอเลิกแล้วไม่อิ่มสักนิด อ้ายกินข้าวกินลมมันลึกซึ้งอย่างนี้จริงไหม นี้ฟังเรื่องปรมัตถ์เหมือนกินลม ไม่มีเนื้อมีหนังเลย ไม่อิ่มไม่ออกเลยทีเดียว เห็นไหมล่ะ แต่รสชาดอัศจรรย์นักนะ อุตส่าห์ตั้งอกตั้งใจฟัง

จิตดวงที่๑ ที่ประกอบด้วยความยินดีมาก จิตดวงนี้เกิดขึ้นประกอบด้วยความยินดีมาก และประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นตามลำพัง จิตดวงนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร นี่ต้องอย่างนี้ละจึงจะมีรส ค่อยมีรสหน่อย เราจะต้องพินิจพิจารณา หากว่าจิตของเราเองมันเกิดขึ้นมีความยินดีมาก ประกอบด้วยความเห็นผิดเกิดขึ้นตามลำพัง เออ อ้ายประกอบด้วยความเห็นผิดน่ะเห็นอย่างไร? ลักษณะเห็นผิดน่ะเหมือนเรายินดีมากในสิ่งที่ผิด เมื่อเราเห็นทรัพย์เข้าก้อนหนึ่ง ไม่ใช่ของเรามันเป็นของเขา ก็รู้เหมือนกันว่าเป็นของเขาแต่มันอยากได้เหลือทน ทรัพย์ก้อนนั้นมันใหญ่พอประมาณอยู่ ถ้าได้เข้าแล้วมันเลี้ยงชีพได้ตลอดสาย นับเป็นล้าน ๆ หรือนับเป็นแสน ๆ ทีเดียว เมื่อไปเห็นทรัพย์เข้าเช่นนั้นแล้ว เราไม่ได้คิดไว้เลยว่าจะเอาทรัพย์ก้อนนั้น หรือจะขโมยหรือจะลักเขาไม่ได้คิดเลย พอไปเห็นทรัพย์ก้อนนั้นเข้าในที่ที่ควรจะได้ เจ้าของเผลอ พอเห็นทรัพย์เข้าเท่านั้นใจมันปลาบปลื้มยินดีอย่างชนิดปล่อยชีวิตจิตใจทีเดียวอย่างนี้ ความยินดีมากมันเกิดขึ้นเองแล้ว จิตที่เกิดขึ้นประกอบด้วยความเห็นผิดความยินดีมากนั้นแหละ นี่ทรัพย์ก้อนนี้เราหยิบเอาเสีย ธนบัตร

สักแสนหนึ่งไม่เท่าไร ถ้าใบละหมื่นก็ ๑๐ ใบเท่านั้น ใบละพัน ๆ ก็ ๑๐๐ ใบเท่านั้น เป็นแสนหนึ่งเสียแล้ว เอ นี่จะเอาหรือไม่เอา นี่ความเห็นผิดเกิดขึ้น เอาได้เราก็รวย พอเห็นผิดเกิดขึ้นเช่นนั้น ไม่ต้องมีใครชักชวน กระตุ้นละก็คว้าเอาทรัพย์ของเขาเข้าทีเดียว คว้าทีเดียวซ่อนทีเดียว นี่สำเร็จสมความปรารถนาของตัวแล้ว เอาไปได้สำเร็จสมเจตนาด้วย และไม่มีใครรู้ใครเห็นด้วย ทำสนิททีเดียว นี่แหละจิตดวงนั้นแหละเกิดขึ้น ประกอบด้วยความเห็นผิดความยินดีมาก และประกอบด้วยความเห็นผิดด้วย มันเห็นว่าของเขาไม่ใช่ของเรา นี่มันไปลักของเขานี้จะไม่ผิดอย่างไรเล่า มันก็ผิดนะซี่ เกิดขึ้นตามลำพังของตัวไม่มีใครกระตุ้น หรือชักจูง ไม่ว่าในป่าหรือในที่ลับใด ๆ หรือในที่มืดใด ๆ ก็ตามเถอะ เอาทรัพย์ของเขามาได้สมเจตนา ไม่แต่เพียงแสนหนึ่งนะ สตางค์หนึ่งก็ดี สองสตางค์ก็ดี ถ้าว่าเป็นของเขาละก็แบบเดียวกันอย่างนี้ทั้งหมด ถ้าว่าจิตเกิดขึ้นโดยความยินดีเช่นนั้น ถือเอาของเขามาเช่นนั้นนี่แหละโลภมูลดวงหนึ่ง นี่เป็นดวงต้น เกิดขึ้นเป็นอกุศลทีเดียว เราต้องไปนรกแน่ต้องได้รับทุกข์แน่ เชื้อจิตดวงนี้ต้องได้รับทุกข์แน่รับบาปแน่ทีเดียว นี่ที่จะทำบาปลงไปชัด ๆ มันปรากฏแก่ตนดังนี้ นี่ดวงหนึ่ง

ดวงที่๒ ต่อไป จิตประกอบด้วยความยินดีมาก และเห็นผิดอีกเหมือนกัน คือประกอบด้วยความเห็นผิดเกิดขึ้นโดยถูกกระตุ้นหรือชักจูง คราวนี้เป็นทองคำเข้าก้อนหนึ่ง หรือไปเห็นสายสร้อยเข้าเส้นหนึ่ง ราคานับแสนทีเดียว โดยเป็นของหลวงด้วย ราคานับแสน ๆ ไม่ใช่ของราษฎร์ แต่ว่ามีผู้หนึ่งผู้ใดเขาเอามาซ่อนไว้ไปเห็นเข้า หรือตกหล่นอยู่อย่างหนึ่งอย่างใด ก็ตามเถอะ ไปเห็นเข้า รู้ทีเดียวนี้ไม่ใช่ของธรรมดา ราคามากทีเดียว เมื่อไปเห็นเข้าเช่นนั้นไม่กล้าเพราะรู้ว่าเป็นของหลวง มันไม่กล้าลักของหลวง กลัวติดคุกติดตะรางขึ้นมาเสียแล้ว ก็มากระซิบกับเพื่อนกัน เออ ข้าไปพบของสำคัญไว้ที่นั่นแน่ะ ทำอย่างไรนี่ อยู่ที่นั่นแน่ะ ข้าไปพบเข้าแล้วจะทำอย่างไร อ้ายเพื่อนก็ว่าทำไมไม่เอาเสียล่ะ เพื่อนกระตุ้นเข้าแล้วว่าทำไมไม่เอาเสียล่ะ พอว่าเท่านั้นแหละก็แผล็บไปเอามาสมความปรารถนา นี่ถูกกระตุ้น หรือชักจูงเข้าแล้ว ไปเอาของของเขามาแล้ว โดนอกุศลเข้าอีกดวงหนึ่ง นี่เป็นอกุศลสำคัญ นี้แหละเป็นโลภมูลเกิดจากความโลภเป็นอกุศลร้ายกาจอย่างนี้หนา นี่ว่าถึงลักถึงขโมย ไม่ใช่ลักไม่ใช่ขโมยอย่างเดียว ที่ชั่วละก็ทั้งนั้นแหละ แบบเดียวกัน ชักตัวอย่างให้เข้าใจ ให้เข้าใจว่าดวงจิตดวงนี้มันเป็นอย่างนั้น ให้รู้จักหลักนี้

ดวงที่๓ จิตประกอบด้วยความยินดีมาก ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นตามลำพัง ยินดีมาก เมื่อไปเห็นสิ่งของของคนอื่นที่มีค่าเข้า ที่มีค่ามาก จะเป็นเงินทอง หรือแก้วแหวนชนิดใด ๆ หรือผ้านุ่งผ้าห่มชนิดใด ๆ ก็ตามเถอะ เป็นวัตถุชนิดหนึ่งชนิดใดใช้ได้จนกระทั่งสตางค์เดียวก็ใช้ได้ ใช้ได้ทั้งนั้น เมื่อไปเห็นเข้าแล้วก็รู้ว่าของนี่เจ้าของเขาพิทักษ์รักษาอยู่เขาดูแลอยู่ เราไปพบทองเข้าหนักขนาดพันบาท นี่ก็มากอยู่หนักขนาดพันบาทแต่ว่าทองนี้ถ้าเราเอาไปได้เราก็ใช้ได้นาน ลงทุนลงรอนได้ ถ้าเราเอาไปไม่ได้เราก็จนอยู่แค่นี้ ถ้าเราเอาไปได้ละก็ตั้งเนื้อตั้งตัวได้เชียว ถ้าหากเขาจับเราได้ก็ต้องเข้าคุกตะรางไป ถ้าเขาจับเราไม่ได้ล่ะเราก็ตั้งเนื้อตั้งตัวได้ แต่ว่าไม่มีความเห็นผิดอะไร เห็นว่าถ้าเราเอาไปได้ก็เป็นประโยชน์แก่เรา เราไม่เอาไปก็ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา เข้าใจว่าจะหลบหลีกพ้น แต่เราต้องได้รับผลชั่วเพราะเราขโมยเขา จะทำอย่างไรได้ ก็มันจนนี่มันก็ต้องขอไปทีสิ คว้าทองนั้นเข้าก้อนหนึ่ง โดยความยากจน มาเป็นของตัวแล้ว ไม่มีใครกระตุ้น หรือชักจูงเลย คิดตกลงในใจของตัวเอง เอาของของเขาไปดังนี้ แล้วก็รู้ด้วยว่าเป็นบาปเป็นกรรมเป็นอกุศลเป็นโทษ เห็นก็ไม่ใช่เห็นผิด เห็นถูกนี่แหละเห็นว่าเป็นบาปเป็นกรรมเป็นโทษ แต่ว่ามัน

จนเต็มที่ มันก็ต้องขอไปที ใจกล้าหน้าด้านเอาทีหนึ่ง มันก็เป็นอกุศลจิตเหมือนกัน อกุศลอีกนั่นแหละ ลักเขาขโมยเขาไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด เห็นถูก นี้เป็นจิตอีกดวงหนึ่งดวงที่๓

ดวงที่๔ ก็แบบเดียวกันอย่างนั้นอีก จิตที่ประกอบด้วยความเห็นผิดความอยากมาก ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด แบบเดียวกันกับเห็นทองอย่างนั้นแหละ เกิดขึ้นโดยถูกกระตุ้น หรือชักจูง ทีนี้เราเห็นเพชรสักเม็ดหนึ่งราคานับล้านแต่ไม่ใช่ของเราแบบเดียวกัน เมื่อไปเห็นเพชรเข้าเช่นนั้นแล้วจะตกลงใจอย่างไรล่ะ ราคามันมากขนาดนี้เมื่อไรจะพบกันล่ะ แต่ยังไม่กล้าที่จะเอาเพชรเม็ดนั้นด้วยกลัวเกรงอันตราย หรือกลัวติดคุกติดตะราง นำเอาเรื่องไปบอกพวกเพื่อน ๆ พวกเพื่อน ๆ บอกว่าทำไมจึงไม่เอา เอ็งนี่มันโง่เกินโง่อย่างนี้นี่ พอเพื่อนว่าเข้าเท่านั้นก็ไปลักเพชรเม็ดนั้นได้สมความปรารถนา เอาไปเก็บไว้สมเจตนาของตน นี้ต้องมีผู้กระตุ้นหรือชักจูงเป็นจิตดวงที่ ๔ สี่ดวงนี้เป็นโลภมูลทั้งนั้น โลภมูลอีกสี่ดวงต่อมา เป็นแปดดวง

ดวงที่๕ จิตที่เกิดขึ้นประกอบด้วยความยินดีพอประมาณ แต่ว่าประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นตามลำพัง จิตดวงนี้เกิดขึ้นด้วยความยินดีพอประมาณ ไม่มีความยินดีมากมายใหญ่โตนัก ได้ก็เอาไม่ได้ก็แล้วไป พอสมควรแต่ว่ากิริยาแบบเดียวกัน นี่เป็นจิตดวงที่ ๕

ดวงที่๖ จิตที่เกิดขึ้นด้วยความยินดีพอประมาณแบบเดียวกัน และประกอบด้วยความเห็นผิด ต้องมีผู้กระตุ้นหรือชักจูงจึงจะสำเร็จสมความปรารถนา ก็แบบเดียวกันอย่างที่ได้อธิบายมาแล้ว แต่ว่ามันไม่ยินดีมากนัก ดวงก่อนยินดีมาก ดวงหลังยินดีพอประมาณ จิตที่เกิดขึ้นเพราะความอยากได้พอประมาณ เช่นไปเห็นทองหรือเพชรดังกล่าวแล้วแบบเดียวกัน ต้องมีผู้กระตุ้น หรือชักจูง จึงจะสำเร็จความปรารถนา นี้เป็นดวงที่ ๖

ดวงที่๗ จิตที่อยากได้พอประมาณ จิตที่เกิดขึ้นมีความอยากได้พอประมาณ แต่ว่าไม่มีความเห็นผิด เกิดขึ้นโดยลำพัง ก็แบบเดียวกันดังอธิบายมาก่อน นี่เป็นดวงที่ ๗

ดวงที่๘ จิตที่อยากได้พอประมาณ จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความอยากได้พอประมาณ ไม่มีความเป็นผิด แต่ต้องมีผู้กระตุ้นหรือชักจูง จึงจะสำเร็จสมความปรารถนาแบบเดียวกันนั่นแหละ นี้เป็นดวงที่ ๘

จิต ๔ ดวงก่อนกับ ๔ ดวงหลังไม่ได้ต่างจากกัน สี่ดวงก่อน จิตที่เกิดขึ้นด้วยความอยากมากยินดีมาก สี่ดวงหลังนี่ยินดีพอประมาณเท่านั้น เมื่อรู้จักจิต ๘ ดวงนี้แล้ว มันก็อยู่ในตัวของเรานี่เอง เกิดขึ้นแก่เราเอง เราเคยพบมานี่อ้ายพวกนี้ เคยพบเคยปะอยู่บ้างแต่ว่าเราไม่รู้จักมัน วันนี้เราจะรู้จักมันละ พอมีรสบ้าง แต่ว่ายังมีรสน้อยเต็มที กว้างกว่านี้ยังจะมีรสมากกว่านี้อีก แต่ว่าให้รู้จักเสียชั้นหนึ่งก่อนโดยย่อ

จิตที่เป็นอกุศลจิตโทสะมี ๒ ดวง

จิตโทสะดวงที่๑ เกิดขึ้นโดยลำพัง อ้ายนี่อกุศลจิตเกิดขึ้นโดยลำพัง มันเป็นอย่างไร อกุศลจิตเกิดขึ้นโดยลำพัง เช่นเราไปในสถานที่ใด ๆ ก็ช่างอยู่ในบ้านก็ช่าง ไม่มีใครชักจูงไม่มีอะไรทั้งหมด ใจมันโกรธ

จิตดวงนี้เป็นจิตโกรธ มันโกรธขึ้นไม่มีใครทำอะไรเลย อยู่ดี ๆ มันก็พลุ่งพล่านโกรธขึ้นอย่างนั้น ไม่มีใครว่า ไม่มีใครทำอะไรทั้งหมด โกรธขึ้นมาก็มีอาการต่าง ๆ ใครจะพูดกระทบกระเทียบเข้านิด ๆ หน่อยไม่ได้ก็แปลบ ๆ ขึ้นมาทีเดียว นั่นมันเรื่องอะไร ไม่มีใครรู้เรื่องของตัวเลย มันโกรธอยู่ในใจอย่างนั้นแหละ นี่โกรธขึ้นโดยลำพังไม่มีใครชักจูง ไม่มีว่ากล่าวกระทบกระเทียบเลย มันเกิดขึ้น มันพลุ่งพล่านอยู่ภายในของตัวเอง อ้ายนี้แหละเขาเรียกว่า โทสจริต นี่แหละโทสจริตมันเกิดขึ้นอย่างนี้แหละ เกิดขึ้นโดยลำพัง

จิตโทสะดวงที่๒ มันเกิดขึ้นโดยมีคนชักจูงหรือกระตุ้นเตือน มีคนชักจูงหรือกระตุ้นขึ้น อ้ายนั่นมันยั่วให้โกรธน่ะซี สามียั่วให้ภรรยาโกรธบ้าง ภรรยายั่วให้สามีโกรธบ้าง หรือชาวบ้านยั่วให้โกรธบ้าง คนโน้นคนนี้ยั่วให้โกรธบ้าง ไม่ได้เกิดขึ้นโดยลำพังมีคนยั่วให้โกรธ เอารูปที่ไม่ชอบใจมายั่วบ้าง เอาเสียงที่ไม่ชอบใจมายั่วบ้าง เอากลิ่นที่ไม่ชอบใจมายั่วบ้าง เรารสที่ไม่ชอบใจมายั่วบ้าง ยั่วเข้ามันก็โกรธน่ะซี่ นั่นแหละมีผู้กระตุ้น หรือชักจูงให้โกรธขึ้น

จิตหลงนี่น่ะลึกซึ้งนัก จิตหลงมี ๒ ดวง

จิตหลงดวงที่๑ เกิดขึ้นโดยสงสัยลังเลไม่ตกลงใจ อ้ายนี่สำคัญอยู่ จิตหลงเกิดขึ้นโดยสงสัยลังเลไม่ตกลงในใจ จะทำอะไรไม่ตกลงสักอย่าง ในการครองเรือนของตนก็ดีจะทำอะไรไม่ตกลงสักอย่าง หรือไม่ได้ครองเรือนก็ดีจะทำอะไรไม่ตกลงสักอย่าง ลังเลไม่ตกลงในใจอย่างนั้นแหละร่ำไป อย่างนี่เขาเรียกว่า จิตหลง จะทำอะไรก็ไม่แน่นอนลงไป เข้าทำราชการก็ไม่แน่นอน แต่จะทำหรือไม่ทำก็ไม่แน่นอน ทำส่วนตัวก็ไม่แน่นอน ทำนาทำไร่ไม่แน่นอนทั้งนั้น ไม่ตกลงในใจ ถึงทำกิจการอันหนึ่งอันใดก็ไม่ตกลงในใจทั้งนั้น เมื่อสั่งการงานไม่ตกลงในใจอย่างนี้ มันลังเลอยู่เช่นนี้ มันก็ทำอะไรไม่ได้ มันก็หลงงมงายอยู่เช่นนั้น นี่เขาเรียกว่าจิตหลงมันเกิดขึ้น ลังเลไม่ตกลงในใจ สิ่งใดที่ลังเลไม่ตกลงในใจแล้ว พูดออกไปก็ดี ทำลงไปก็ดี มีผิดกับถูกสองอย่างเท่านั้น ถูกก็มีผิดก็มี เพราะมันลังเลไม่ตกลงในใจเสียแล้ว การที่จิตลังเลไม่ตกลงในใจน่ะ เช่น เรารักษาศีลอย่างนี้แหละ ไปเจอทรัพย์เข้าหรือสัตว์เข้าตัวใหญ่ ๆ ที่ชอบอกชอบใจที่มีค่ามาก เราฆ่าลงไปเป็นอาหารของเราได้นาน เราลักเอาไปก็เป็นอาหารได้นาน แต่เราไม่ตกลงในใจ เราจะรักศีลดี หรือ รักชีวิตดี จะลักเขาดีหรือจะฆ่าเขาดี หรือว่าจะไม่ลักไม่ฆ่าเขาดี ถ้าไม่ลักไม่ฆ่าเขาเราก็อดเราก็จน ถ้าลักเขาฆ่าเขาได้เราก็เลิกอดเลิกจน ลังเลไม่ตกลงในใจอย่างนี้ นี่เขาเรียกว่าจิตหลง มันระคนจิตหลงเข้าคละอยู่ด้วย ถ้าทำลงไปด้วยอำนาจจิตหลงอย่างนั้น ถ้าทำผิดมันก็ผิดไป ถ้าทำถูกมันก็ถูกไป แต่ว่าในที่นี้ประสงค์เอาที่ผิดเพราะว่าเป็นอกุศลจิต ไม่ใช่กุศลจิต ประสงค์ที่ผิดฝ่ายเดียว เรียกว่าลังเลไม่ตกลงในใจนี้เป็นจิตหลงดวง ๑

จิตหลงดวงที่๒ อาการทำโดยฟุ้งซ่านน่ะ อ้ายนี้มันครึ่งบ้าครึ่งดี ลูกเต้าใกล้เคียงเหวี่ยงปึงลงไปให้ก็ตายเลย กำลังมันไม่สบายอกสบายใจ ทำโดยฟุ้งซ่าน ด้วยหลงเหมือนกัน เหมือนคนทำโดยฟุ้งซ่านทำมันแรงเกินไป ไม่ปรารถนาให้ตายหรอกมันไปตายเข้าก็เลยติดคุก นั่นเพราะทำด้วยจิตฟุ้งซ่าน นี้เป็นจิตหลงดวง ๑ จิตหลง ๒ ดวงนี้สำคัญนัก ต้องคอยระแวดระวังสำคัญอยู่ ไม่ให้ไปทางถูก ให้ไปทางผิดร่ำไป

นี้จิต ๑๒ ดวงนี้แหละมันควบคุมเราอยู่ ให้เราไปเกิดในอบายภูมิทั้ง ๔ เราตกต่ำเลวทรามลงไปด้วยประการใด ๆ ***ก็เพราะจิต ๑๒ ดวงนี่เอง ต้องควบคุมไว้ให้ดี ต้องเล่าเรียนเสียให้ชัดทีเดียว ถ้าว่าเล่าเรียนเสียให้ชัดแล้ว รู้หน้ารู้ตารู้ขอบรู้เขตของมันแล้ว มันจะข่มเหงเราไม่ได้ ถ้าเราไม่รู้เท่าทันมันเสียแล้ว มันก็จะข่มเหงเราตามชอบใจ*** ในตัวของเรานี้ไม่ใช่ที่อื่น นี่แหละมันเนื้อหนังปรมัตถ์ทีเดียว ฝ่ายความชั่วละ เป็นเนื้อหนังของพระอภิธรรมปิฎกทีเดียว จิต๑๒ ดวงนี้แหละ

ที่แสดงวันนี้แสดงแต่เพียง ๑๒ ดวง เวลาไม่เพียงพอแล้วต่อไปจะแสดงเป็นลำดับไป อเหตุกจิต กามาวจรจิต รูปาวจรจิต อรูปาวจรจิต พอหมดเรื่องจิตแล้วละก็จะแสดงรูป ๒๘ มหาภูตรูป๔ อุปาทายรูป๒๔ หมดรูปแล้วจะแสดงนิพพาน ให้เข้าเนื้อเข้าใจแตกฉานใน ๔ อย่างนี้ให้ได้ เพราะวัดปากน้ำ เริ่มลงมือเล่าเรียนกันแล้วใน ๔ อย่างนี้ ภิกษุสามเณรเล่าเรียนกันแล้ว ที่แสดงนี้ก็เป็นอุปการะแก่ภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ที่กำลังเล่าเรียนกันอยู่นี้ กำลังศึกษาอยู่ มีครูสอน พระทิพย์ปริญญาเป็นผู้สอนปรมัตถปิฎกนี้ ผู้สอนปรมัตถ์ไม่ใช่เล่น ๆ หนา ต้องมีภูมิพอ ต้องมีการศึกษาพอ ถ้าไม่มีการศึกษาพอละก็ลูกศิษย์สู้ครูถามกันเจ๊งแน่ทีเดียว ไม่ต้องสงสัยละ เพราะเป็นของที่ลึกซึ้งนัก ถามเจ๊งแน่ถามติดแน่ทีเดียว เพราะฉะนั้นอุบาสกอุบาสิกาควรตั้งอกตั้งใจศึกษาเถิด ปรมัตถปิฎกเป็นเนื้อหนังพุทธศาสนาจริง ๆ **ส่วนวินัยปิฎก** เป็นข้อห้ามข้อปราบไม่ให้ทำชั่วด้วยกายด้วยวาจาเท่านั้น **ส่วนสุตตันตปิฎก**เป็นสายบรรทัด เป็นตัวอย่างว่าคนนั้นทำอย่างนี้เป็นสุขอย่างนี้ คนนั้นทำดังนี้พ้นจากทุกข์พ้นจากไตรวัฏ ไปสู่นิพพานอย่างนี้ นั่นเป็นหน้าที่ของสุตตันตปิฎก ไม่ใช่เนื้อหนังของธรรม **ส่วนปรมัตถปิฎก** นี้เป็นเนื้อหนังของธรรมจริง ๆ นะ ที่ดับสูญไปเสีย ไม่เกิดขึ้น ในประเทศไทยเรียนกันแต่เปลือก ๆ ผิว ๆ เป็นแต่กระพี้ ๆ ไป ก็เพราะมารขวาง กีดกันไว้ ให้ศึกษาเผินไปหมด พุทธศาสนาก็จะถล่มทลาย เพราะเนื้อธรรมไม่มีใครรู้แน่แท้ลงไป รู้แต่เปลือกแต่ผิวไปเสีย เหตุนี้เราทั้งหลายควรตั้งใจเสียให้ดี ทั้งภิกษุสามเณรจงอุตส่าห์เล่าเรียนปรมัตถคัมภีร์อภิธรรมปิฎกนี้ให้แตกฉานชำนาญเถิด ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนา
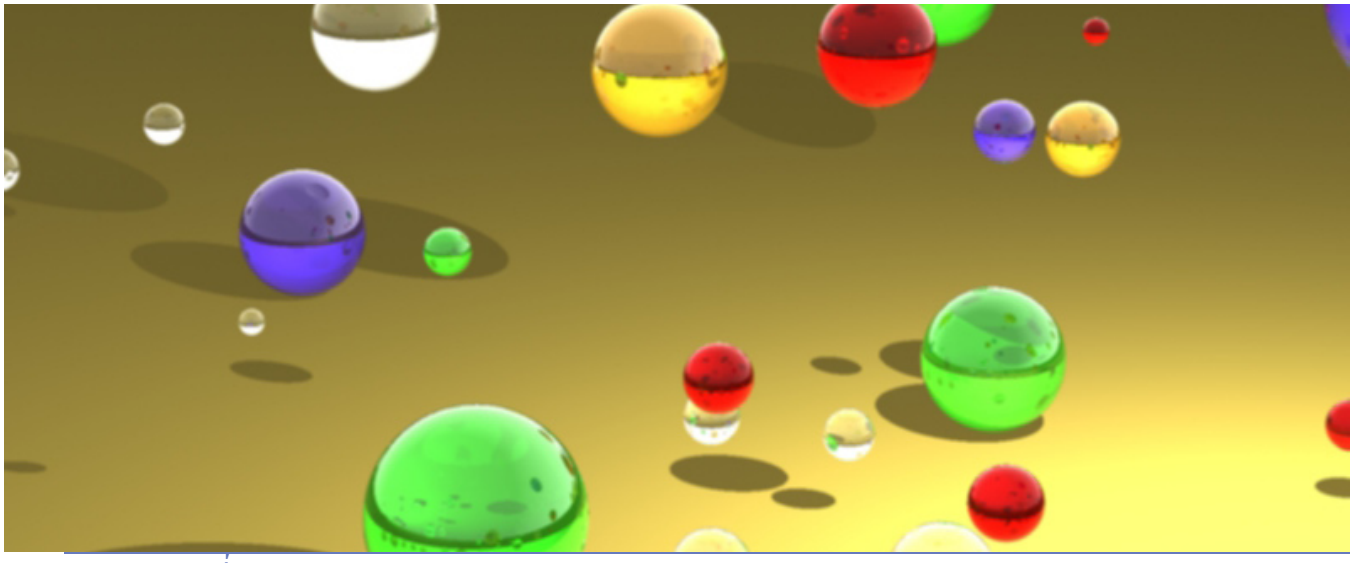
ที่ได้ชี้แจงแสดงตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัตย์ที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทาโสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมาภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแด่เวลา สมมุติว่ายุติธรรมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้